Голові разової спеціалізованої вченої ради
Державного університету
«Житомирська політехніка»
доктору економічних наук, професору
ЖИГЛЕЙ І.В.

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора, професора кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка» ЧИЖЕВСЬКОЇ Людмили Віталіївни на дисертаційну роботу ФЕДОРОВОЇ Ольги Сергіївни на тему «Розвиток наративної компоненти звітності зі сталого розвитку», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток корпоративної звітності характеризується переходом до комплексного розкриття інформації про економічні, екологічні та соціальні наслідки діяльності підприємств. Важливим чинником цих змін є Директива ЄС 2022/2464 (CSRD) та Європейські стандарти звітності зі сталого розвитку (ESRS). Затверджена Європейською комісією 3 липня 2026 року переглянута редакція ESRS передбачає скорочення кількості обов'язкових показників більш ніж на 60%, а загальної кількості показників — більш ніж на 70%, спрощення оцінювання подвійної суттєвості, підвищення гнучкості розкриття інформації та зменшення звітного навантаження. Водночас зберігається потреба у змістовному поясненні впливів, ризиків і можливостей підприємства, що посилює значення наративної компоненти звітності.

Особливого значення ця проблематика набуває для аграрного сектору України, який відіграє важливу роль у продовольчій безпеці, експорті та економічному відновленні держави. Військова агресія створила додаткові виклики: за даними Уряду України, понад 130 тис. км² території країни залишаються потенційно небезпечними через мінне та вибухонебезпечне забруднення. З огляду на екологічні ризики, потребу в технологічній модернізації та адаптації до європейських вимог, якісна звітність зі сталого розвитку може сприяти підвищенню прозорості діяльності аграрних підприємств, довіри партнерів і залученню інвестицій.

Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка», зокрема в межах держбюджетної теми № 59 «Розробка механізму сталого розвитку економічних систем в умовах воєнних дій

та післявоєнного відновлення економіки» та науково-дослідної роботи № 41, пов’язаної з проведенням наукових тренінгів за тематикою «Досвід імплементації Директиви CSRD в Європейському Союзі: формування звітності зі сталого розвитку та можливості її адаптації в Україні».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та повнота їхнього викладу в опублікованих працях. Дисертаційна робота Федорової О. С. є комплексним дослідженням, у якому послідовно розкрито теоретичні, методологічні та аналітичні засади розвитку наративної компоненти звітності зі сталого розвитку.

Авторка адаптує категоріальний апарат наратології до корпоративного звітування, виокремлюючи поняття наратора, реципієнта, наратеми, фабули та фокалізації (с. 37–49). Важливим здобутком є систематизація теорії заінтересованих сторін, теорії легітимності, інституційної та сигнальної теорій (с. 65–81), які розкривають взаємозв’язок між потребами користувачів інформації, регуляторним середовищем, довірою та комунікацією підприємства.

Теоретичні положення послідовно розвинено в методичних розробках: запропоновано тривимірну «Модель куба» корпоративного звітування (с. 84–99), удосконалено класифікацію наративної компоненти за п’ятьма ознаками (с. 100–126) та розроблено методику взаємодії зі стейкголдерами відповідно до стандартів ESRS (с. 127–155).

Аналітичну складову роботи представлено дослідженням 200 аграрних підприємств із 30 країн світу за 2022–2023 роки із застосуванням словникового методу текстового аналізу та регресійного моделювання (с. 183–208). Виявлені неоднорідні зв’язки між характеристиками цифрової трансформації та показниками фінансової результативності дають змогу диференційовано оцінювати відповідні залежності, не зводячи результати до висновку про однозначно позитивний вплив цифровізації.

Обґрунтованість результатів підтримується застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема бібліометричного, контент- та регресійного аналізу, а також відповідних статистичних процедур оцінювання моделей (с. 16–18).

Основні результати дослідження відображено у 19 наукових працях, зокрема у публікаціях, представлених у виданнях, що індексуються Scopus та Web of Science, у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та матеріалах науково-практичних конференцій. Результати дослідження також апробовано на 9 науково-практичних конференціях. Це свідчить про належний рівень апробації основних положень дисертації та їх відображення в наукових публікаціях.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробленні методологічних і методичних засад формування й використання наративної компоненти звітності зі сталого розвитку.

До найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну роботи, належать такі.

Вперше розроблено:

тривимірну «Модель куба» для визначення місця різних видів звітності у системі корпоративного розкриття інформації за критеріями характеру показників, обов'язковості звітування та змісту розкриття (с. 84–99);

методику ідентифікації, збору інформації та взаємодії зі стейкголдерами підприємства, що передбачає п'ять послідовних етапів, чотири стандартизовані форми документування та три рівні автоматизації (с. 127–155).

Удосконалено:

понятійно-категорійний апарат і концептуально-методологічні засади дослідження наративної компоненти звітності зі сталого розвитку шляхом адаптації категорій наратології до сфери корпоративного звітування (с. 37–49), розроблення концептуальної моделі формування та використання наративної компоненти, що систематизує фактори впливу, механізми регламентації, контекстуальні умови, комунікаційні процеси та методологічне забезпечення (с. 84–99), а також класифікації за п'ятьма ознаками для комплексного оцінювання структури, змісту та якості наративних розкриттів (с. 100–126).

Набуло подальшого розвитку:

удосконалено теоретичні засади дослідження звітності зі сталого розвитку шляхом розроблення її періодизації та систематизації регуляторного забезпечення з урахуванням посилення ролі наративної компоненти (с. 23–36), а також систематизації теоретичних концепцій її формування з визначенням функціонального значення окремих теорій у поясненні потреби в розкритті інформації, впливу інституційного середовища та взаємодії із заінтересованими сторонами (с. 65–81);

методичні підходи до аналізу наративної компоненти звітності шляхом систематизації якісних і кількісних методів та апробації словникового методу текстового аналізу для дослідження цифрової трансформації аграрних підприємств (с. 161–208).

Теоретичне значення дисертації полягає в поглибленні уявлень про природу та функції наративної компоненти звітності зі сталого розвитку. Особливої позитивної оцінки заслуговує комплементарний підхід до використання теоретичних концепцій: теорія заінтересованих сторін пояснює інформаційні потреби користувачів, теорія легітимності — значення суспільної довіри, інституційна теорія — вплив регуляторних вимог, а сигнальна теорія — комунікативну роль розкритої інформації. Їх взаємодоповнювальне застосування формує цілісне теоретичне підґрунтя дослідження наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (с. 65–81).

До практично значущих результатів належать запропонована «Модель куба» корпоративного звітування, класифікація наративної компоненти,

методика взаємодії зі стейкголдерами та інструментарій текстового аналізу звітності. Їх практична спрямованість підтверджується наведеними в дисертації відомостями про впровадження результатів у діяльність громадської спілки «Асоціація професіоналів довкілля», консалтингової компанії ТОВ «Офіс сталих рішень», аудиторської компанії «Зовнішфінаудит», суб'єкта господарювання ТОВ «ЕКО-МБ» та освітній процес Державного університету «Житомирська політехніка».

Оцінка оформлення дисертації. Дисертаційна робота має логічну структуру та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст викладено на 204 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 37 рисунків та 18 додатків. Список використаних джерел налічує 250 найменувань (с. 22).

Зміст дисертації загалом відповідає її темі, меті та поставленим завданням. Виклад матеріалу характеризується прагненням до систематизації значного масиву наукових джерел і поєднання теоретичних положень із методичними та аналітичними розробками. Наведені таблиці, рисунки й додатки доповнюють основний текст і забезпечують представлення результатів дослідження.

Академічна доброчесність. Дисертаційна робота містить посилання на використані наукові джерела, нормативні документи та результати досліджень інших авторів. У дисертації також наведено відомості про особистий внесок здобувачки у публікації, виконані у співавторстві. За результатами ознайомлення зі змістом дисертації не виявлено очевидних ознак некоректного привласнення результатів інших дослідників.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи наукову та практичну значущість дисертації Федорової О. С., вважаю за необхідне звернути увагу на окремі положення, які потребують додаткового пояснення або можуть бути предметом наукової дискусії.

1. У дисертаційній роботі декларується розробка методики ідентифікації, збору інформації та взаємодії зі стейкголдерами відповідно до вимог ESRS (п'ять етапів, стандартизовані форми документування, три рівні автоматизації). Однак запропонованій методиці бракує облікової суб'єктності, оскільки у роботі не визначено функціональні межі відповідальності за формування та верифікації наративної інформації (рис.2.1). Це ускладнюватиме практичне впровадження розробок.

2. У розділі 2.1 стверджується про можливість інтегрованості раціональної та наративної парадигм» (с.86), проте авторка не дає відповіді на виклик, як узгодити ви вимогу точності й однозначності раціональної (кількісної) парадигми із суб'єктивністю та інтерпретативністю наративної парадигми (формуванням вражень).

3. Описуючи емпіричне дослідження (с. 189), авторка зазначає, що вибірка

охоплює 200 аграрних компаній із 30 країн, а її формування зумовлене доступністю звітних даних. Водночас деталізація критеріїв відбору підприємств і процедури формування вибірки сприяла б підвищенню прозорості та відтворюваності отриманих результатів.

Наведені зауваження мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер. Вони не заперечують наукової цінності одержаних результатів, а визначають напрями подальшого розвитку запропонованих теоретичних положень і методичних інструментів.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Федорової Ольги Сергіївни на тему «Розвиток наративної компоненти звітності зі сталого розвитку» є завершеним самостійним науковим дослідженням, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» в галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Рецензент:
Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних
систем в управлінні та обліку
Державного університету
«Житомирська політехніка» Людмила Чижевська

Міністерство освіти і науки України
Державний університет «Житомирська політехніка»
Україна м. Житомир
Загальний відділ

Вірність підпису засвідчую
Начальник загального відділу